

vliezige kelkafjes vertoonen op het midden een groene streep. De kiel is eenigszins ruw door de korte haartjes, waarmee ze bezet is. De meeldraden zijn witachtig, doch in de Alpen vertoonen zij een violette kleur.

Ondanks een nauwkeurig onderzoek hebben wij in 1902 van beide planten geen exemplaar meer gevonden; maar het is zeer goed mogelijk, dat zij ook op andere plaatsen van ons vaderland worden ingesleept, en daarom meenden wij van dit tweetal melding te moeten maken, temeer, omdat wij overtuigd zijn, dat een nauwlettend nagaan der verschillende grassen, die op pothoofdterreinen groeien, nog veel merkwaardigs aan den dag zal brengen.

P. JANSSEN en W. H. WACHTER.

ADDER-STATISTIEK.

Vervolg van blz. 175.

Roden en Lieveren.

Na lezing van het opstel van den heer Heimans in 't eerste nummer van de *Levende Natuur* kreeg ik lust ook wat te vertellen van adders, van haar verblijf plaats en de manier, waarop men ze gemakkelijk levend vangen kan. Iedere vacantie, uitgezonderd met Kerstmis, krijg ik ze in 't wild te zien.

De eerste trein, die gaat nadat op school de vacantie is ingeluid, brengt me naar buiten, naar Drenthe, naar 't Noordenveld.

En nu weet ge nog niet precies, waar de adders zoo algemeen zijn, dat ieder ze kent; dat ze tegenwoordig dagelijks gezien worden door de kinderen, die langs 't mooie, mooie schoolpad dreutelen en spelen.

Zal ik zeggen waar 't is? Ik ben zoo bang, dat de heerlijke wildernis verstoord zal worden; ik zie ze al komen, over mijn mooien, stillen zandweg, de stadsers met plantenbussen gewapend. Met plantenbussen, ja, want behalve adders is er nog veel, veel meer te vinden, in de wildernis, waar dat giftige goedje schuilt, in de „Noorbosch”, waar eikenhakhout en adderloof, (zoo noemen de boeren daar alle soorten varens), Geldersche roos en lijsterbes, vuilboom en hazelaar, kamperfoelie en braam, wilde framboos en heide en gagel en wilg, roode en zwarte boschbes, wilde roos en nog veel, veel meer in weelderigen overvloed groeit en bloeit, elke op zijn tijd; in de „Noorbosch” voor kort nog „boergrond”, „marktgrond”, met een veentje in 't midden, veilige schuilplaats voor wilde eend en snip.

Maar — laat ze komen, de vreemden met de groote bussen; als ze hem gevonden hebben, den mooien zandweg van Roden naar Lieveren zullen ze, evenals ik, onder den indruk komen van 't ruischende bosch aan weerszijden van den weg — en dan is er niet meer te vreezen. Laat ze dan maar verder loopen, tot ze links de Noorbosch hebben bereikt. Ze zullen niet alle anemomen meenemen in 't voorjaar, niet alle frambozen en bramen en „bleken” wegplukken in de zomer en niet alle hazelnoten uit het natte, kleurige bosch in den herfst.

Voor de Lieversche kinderen zullen ze wel wat sparen en... als de jager in 't voorbijgaan even een „slag” door de „Noorbosch” doet, om bij 't veentje naar wilde eenden te zien, zal niet bij hem het vermoeden rijzen, dat er weer een wild zwijn in de Noorbosch verblijft houdt, zooals dat voor weinige jaren werkelijk eenmaal het geval is geweest.

Paaschmaandagmiddag ben ik langs die zandweg geloopt; de akkermaalsboschjes daar boden nog wat beschutting tegen de hagel- en sneeuwbuien.

We hadden reeds een poosje de „Noorbosch” aan onze rechterhand, toen mijn metgezel riep: „een adder, een dikke, donkere”, en meteen over de greppel sprong aan den anderen kant van den weg om een tak te snijden. Ik ging ondertijd eens kijken, en jawel, een echte dikke lag daar tegen den boschwal. Mijn oogen zochten tusschen al 't kruid, dat daar groeit en nog geen halven meter verder zag ik nog een liggen, een lichte. „Stil, anders gaat ie weg.” werd me toegeroepen, „ik wil hem vangen in de „kniep”.

En snel kwam de roeper met zijn kniep in de hand naar den wal, maar de donkere adder kroop weg en was in een oogenblik verdwenen. Of dat door 't dreunen van den grond kwam? Ik keek nog eens waar hij gelegen had en weer werd mij oog getroffen door de bekende gebroken lijn, nu weer wat verder: En werkelijk, daar lag nummer drie. Met een „kniep” zouden wij ze vangen en levend naar den Haag brengen.

Een „kniep” is een stok, waarvan men 't eene einde splijt. Vervolgens zet men een stokje tusschen de twee verkregen tanden, om ze uit elkaar te houden en de „kniep” is klaar.¹⁾

Met zoo'n wapen liep ik naar mijn adder, mikte even en stootte toe. Het stokje viel weg en — er tusschen zat ie. Woedend beet het dier in de lucht, in den stok, sissend kronkelde het zich om het einde van de „kniep”; ik hield hem op behoorlijken afstand en zoo droeg ik hem naar huis.

Mijn metgezel had de andere adder op dezelfde wijze gevangen.

In 't dorp vroegen de boeren: wat loop je met dat „vieze goed” te „tillen.”

Thuis gekomen werden er vlug twee flesschen op den grond gelegd. Met eenige moeite ging de kop van mijn adder in den hals, ik drukte de „kniep” met een van de tanden op den grond, de adder kwam los en kroop in de flesch.

Vlug werd er nu een doorboorde kurk op gedrukt en met een touwtje stevig aan de flesch bevestigd, want — de adder kan de kurk er af laten springen, en als 't gaatje niet in de kurk was, kon het dier de flesch doen barsten, zegt het volksgeloof daar.

Onder dat gedoe kwamen de adderverhalen los, betrouwbare verhalen, want met naam en toenaam worden ze verteld: van een maaier, die de zwa weggooide verleden zomer en niet meer maaien wilde, zooveel adders zag hij.

Van een knecht, die gebeten was aan de hand en toen gauw naar den man was geloopt, die het „bezetten” kan.

Die man heeft met zijn vingers stijf om den bovenarm gewreven en toen was het „bezet”. De arm zwol op en — genas.

De boer, die mij 't vertelde en niet meer gelooft aan dat „bezetten”, verzekerde mij, dat het addergif nooit voorbij de klieren in den bovenarm kan komen.

Zoo drukte hij zich uit.

Adderverhalen genoeg in de streek, waar ze zooveel voorkomen.

Verleden zomer heb ik, in Lieveren, en rijdende op een open boerenwagen, langs een boschwal er vier geteld, die zich lagen te zonnen. En in den zelfden zomer trapte ik haast op een, toen het visschen mij verveelde en ik zwierf over de heidjes bij het stroompje. Deze adder lag niet tegen een zonnige wal, maar plat op den grond, vlak bij een gaatje. Voor we een „kniep” klaar hadden, was hij weg gekropen.

En eens, ook in Lieveren, zag ik, zittende op een heidewal om een roggeakker, vlak naast me, in volle lengte een adder uitgestrekt.

Ik sprong snel naar beneden, maar de adder bleef stil liggen. En naderbij komende, merkte ik, dat het een adder vel was, even vastgehaakt aan een heidestengeltje.

Daar was dus ook een adder geweest. Of er mieren zijn daar? Overal is daar „de boschpolitie”; zwarten en van die dikke rooden, „sprokkels” zooals ze daar genoemd worden.

Egels? Op den zandweg langs de Noorbosch heb ik zomersavonds dikwijls egels op jacht aangetroffen.

Mijn praatje over adders wil ik eindigen met nog even te vertellen van adderolie.

In Vries verblijf houdende, heb ik adderolie zien bereiden. Er was een adder uit het hooi van 't hooivak gegleden, even nadat er een voer was opgebracht.

Het dier werd met de tang vlak achter de kop beetgepakt en met eenige moeite in een flesch gedaan. De flesch werd aangevuld met olie en daarna in den grond begraven (voor 't Springenselmeer).

Het vocht, dat zich in de flesch bevindt, nadat de adder er in dood gegaan is, heet adderolie en wordt beschouwd als een geneesmiddel tegen „de wrang”, dat is een ziekte aan de uier, die sommige koeien krijgen vóór het kalven.

Wij hebben juist weer een paar gevangen, die nog levend zijn, en in stopflesschen bewaard worden. Ze weigeren alle voedsel. De eene heeft vandaag een levende muis doodgebeten, maar er niet van genomen.

Den Haag.

J. M. KRIJTHE—BEMOND.

¹⁾ Wij ontvingen een paar foto's met adders in de kniep, maar geen van beide voor reproductie geschikt. H.

Groningen.

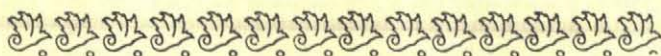
Mijn vriend W. Reindersma, zoon van een landbouwer, onmiddellijk bij Tolbert (Westerkwartier) wonende, vertelde mij onlangs, dat door hem met de maaimachine dezen zomer een adder was gedood. Naar hij verklaarde komen deze gevaarlijke dieren daar volstrekt niet zeldzaam voor. Egels zijn er tamelijk veelvuldig, de roode boschmier daar-entegen ontbreekt er wel niet, maar vormt een zeer onbelangrijk element in de insectenwereld dier streek.

Met eigen oogen heb ik een dooden adder gezien, een paar maanden geleden, die, volgens mijn zegsman, bij De Leek op 't veld van eer was gesneuveld. G. POSTMA.

Uit de *Nieuwe Rotterdammer*, nemen wij bijgaand stukje over. De herhaling der vragen kan zijn nut hebben voor hen die de 1ste afl. niet in handen kregen en nog, spoedig, voor 15 Jan., opgaven willen zenden.

Een portret van wijlen H. J. Kok Ankersmit, die zooveel gedaan heeft ter aanmoediging van de natuurstudie, staat voorin de eerste aflevering van den nieuwen jaargang van *De Levende Natuur*, waarin voorts, behalve weder eenige mooie vogel-fotografieën van Steenhuizen, o.a. een uitvoerig en door goede afbeeldingen verduidelijkt opstel van den heer E. Heimans over den adder, „het zeldzaamste van onze inlandsche reptielen en dat, zoo 't schijnt, bij ons nergens algemeen voorkomt, tevens het eenige (gevaarlijk) giftige beest van ons land.” De schrijver deelt veel bijzonderheden mede over het uiterlijk en de gewoonte van het gevaarlijke dier, en ook over de verschijnselen bij aderbeet, en wat daartegen te doen is. Waar de heer Heimans kortweg zegt: „Een geneesmiddel is niet bekend,” zouden wij toch zijn aandacht willen vestigen op de serum-therapie van de slangenbeetvergiftiging, welke in Engelsch-Indië, op sommige Antillen en elders, waar de giftige slangen een ware plaag zijn, reeds zooveel succes heeft gehad. De heer F. Lels heeft daar juist een artikel over geschreven in *den Tijdspiegel* (Februari-aflevering). Calmette's serum wordt tegenwoordig verzonden naar bijna alle landen, waar de giftige slangen 't meest te vreezen zijn, het kan langen tijd worden bewaard, en 't is gebleken dat bij volwassenen de genezing door zulk serum zelfs nog zeer goed mogelijk is al wordt het pas anderhalf uur na den beet toegepast. Intusschen moet toegegeven worden dat voor ons land, waar de menschen betrekkelijk weinig aan slangenbeet blootstaan, deze geneesmethode voor de practijk nog weinig kan beteekenen: de wenken die de heer Heimans aan het slot van zijn opstel geeft, zijn er dus niet minder belangrijk om. — De redactie van het Tijdschrift vraagt al haar lezers nog om beantwoording van de volgende vragen: „Waar en wanneer heeft uzelf in ons land een adder in vrijheid aangetroffen? Kwamen er in den omtrek van die plek boschmieren voor? Leefden er egels? Kwam de gladde slang tegelijkertijd voor? Welke gevallen van vergiftiging heeft u bijgewoond; wanneer, en welke geneesmiddelen werden toegediend en hoe liep het af?” Een dergelijke enquête over een nog weinig bekend en belangrijk onderwerp, komt ons zeer nuttig voor.

In de volgende afl. of althans in die van Febr. hopen wij Adder-statistiek te kunnen sluiten en resumé te geven. H.

Vragen en Korte Mededeelingen.

Amsterdamsche Entomologische Club.

Op Zaterdag 3 October 1903 hield de „A. E. C.” hare 28ste bijeenkomst, onder voorzitterschap van Dr. J. Th. Oudemans, des avonds te 8 uur, in „Zeemanshoop”. Aanwezig 15 leden. De heer van Waterschoot van der Gracht is met kennisgeving afwezig.

De heer Leefmans vond in het Vondelpark te Amsterdam de cocons van *Hypera rumicis* L., een snuitkever; genoemde cocons gaan met de kevers ter bezichtiging rond. Verder vermeldt hij de vangst van *Zabrus tenebrioides* Goeze te Epen, gem. Wittem in Limburg, in welke provincie die soort gewoon is en van *Hoptia philanthus* Füssl. ♀ te 's Graveland. Laatstgenoemde beide keversoorten worden getoond,

zoomede eene fraaie netwants en een voorwerp van *Vanessa io* L., waarvan één der vleugels in ontwikkeling achterbleef.

De heer Snijder laat twee tot mummies verdroogde rupsen zien, uit elk waarvan zich eene sluipwesp ontwikkelde. De eene rups is vermoedelijk *Lymantria dispar* L., de andere met zekerheid *Acronicta tridens* Schiff. Daarna vertoont dezelfde spreker eene pop van *Sphinx ligustri* L., waaruit een *Trogus lutorius* Gr. voor den dag kwam. Dit is een verre van zeldzaam verschijnsel, doch wél afwijkend was de wijze, waarop ditmaal de parasiet het woondier verliet. Terwijl toch de regel is, dat de sluipwesp een kapje afbijt van het kopeinde van de pop, was dit hier geschied van het staarteinde; de sluipwesp heeft zich dus wel juist andersom dan gewoonlijk verpopt. Dan laat de heer Snijder nog een exemplaar zien van *Smicra sispes* L., de eigenaardig gevormde, van dikke achterdijen voorziene Chalcidide, die bij *Stratiomyia* parasiteert en eindelijk een exemplaar van *Aporophyla lutulenta* Bkh. ab. *luneburgensis* Frr., uit de rups gekweekt, welke laatste te Bussum gevonden werd.

De voorzitter herinnert er aan, dat ook hij eens zoo gelukkig was, dezen zeldzamen vlinder te Bussum te bemachtigen en wel eene imago op smeer. Deze beide exemplaren zijn de eenige, die zoo westelijk in ons land zijn waargenomen.

De heer Mac Gillavry laat verscheidene voorwerpen zien van *Orgyia gonostigma* F., gekweekt uit rupsen, te Hilversum aangetroffen. Spreker merkte aan laatstgenoemde op, dat zij óf eene gele, óf eene witte pluim op het staarteinde droegen. Om te zien, of dit een verschil was, dat met het verschil in sekse overeenkwam, werden beide vormen afzonderlijk opgekweekt; elk daarvan leverde echter zoowel manlijke als vrouwelijke dieren op. Aan de vrouwelijke imagines merkte spreker op, dat deze wel degelijk vleugelstompjes bezitten; in Snellen's *Macrolepidoptera* staan zij namelijk als vleugelloos opgegeven. Vervolgens vertoont dezelfde spreker een afwijkend voorwerp van *Larentia bilineata* L., te Amsterdam gevonden, en eindelijk de verschillende inlandsche soorten van het genus *Nola* en onze eenige *Sarrothripa*, de laatste in vele variëteiten. Alle exemplaren waren inlandsch, behalve die van *Nola togatalis* Hb.

De heer Oudemans vertelt een en ander over regeneratie aan verloren lichaamsdeelen bij spinnen. Een groot exemplaar eener nog niet op naam gebrachte soort, dat een paar maanden geleden werd aangetroffen, bezat toen een achterpoot, die blijkbaar geregeneerd was en wél alle onderdeelen vertoonde, doch in 't geheel slechts de lengte had van de dij van den corresponderenden poot der andere zijde. Bovendien was de kleurschakeering zwakker. Nu, na eene onderwijl plaats gehad hebbende vervelling, is de kleine poot bijna even groot geworden als de normale, waarbij hij in kleurschakeering thans ook nog maar weinig achter staat. Vervolgens toont spreker de sluipwespen, die uit de cocons voortkomen, welke hare larven onder tegen de rupsen van *Dasychira fascelina* L. vastspinnen en welke in de vorige vergadering ter sprake kwamen. De sluipwesp heet *Anilasta pectinata* Th. Daarna toont spreker buitengewoon kleine *Hymenoptera*, welke zich uit vlindereieren ontwikkelden, welke later, daar uit enkele zich rupsen ontwikkelden, bleken van *Agrotis pronuba* L. te zijn. Dan de cocons van twee voorwerpen van *Nola confusalis* H. S., welke zich een dag na elkander insponnen, waarbij echter de tweede een deel van het bouw materiaal, uit stukjes afgebeten bast bestaande, niet aan het takje, waaraan de cocons bevestigd zijn, doch aan de woning van zijn buurman ontleende. Deze spon de gaten dicht, ook de voorzijde, waar zich de bekende sleuf bevindt: of dit exemplaar, zoo het zich tot vlinder ontwikkelt, den cocon zal kunnen verlaten, staat nog te bezien.

De heer de Meijere spreekt over zijne voortgezette studiën betreffende de ontwikkeling der Conopiden. Hij heeft nu drie soorten uit de in hommels parasiteerende larven gekweekt, en wel twee *Physocephala's* en thans ook *Sicus ferrugineus* L.

Bij deze laatste ligt de pop, niet zooals bij de *Physocephala's*, met hare stigmata naar het achtereinde, doch naar het vooreinde van de hommel. Juist de *Conops*-soorten werden nog niet door spreker uit de larve gekweekt, hoewel men dit genus als imago veel meer ontmoet dan *Physocephala*. Uit een der puparia van *Physocephala vittata* F. kwamen sluipwespen voor den dag. Dan toont spreker gallen aan wilg, die gewoonlijk aan *Cecidomyia*